

Bx № 320 / 03.05.19

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. д.и.н. Стефка Петкова

за дисертационния труд на **ДЕСИСЛАВА ВЕЛИНОВА КОСТАДИНОВА**,

представен за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в научна област: 2. Хуманитарни науки, професионално направление: 2.2 „История и археология“, научна специалност: История на България (Помощни исторически науки и информатика). Научен ръководител: проф. д.и.н. Валери Симеонов.

Десислава Костадинова е била редовен докторант в Института за исторически изследвания при БАН, поради което темата и представеният труд са преминали през обсъжданията, предвидени по съответните нормативни актове (закон и правилници), получили са нужното одобрение от научния състав на секция Помощни исторически науки и информатика. Костадинова е положила и необходимите изпити. Налице е автореферат, също съставен в съответствие с действащите изисквания. Приложен е списък с достатъчно на брой собствени публикации на дисертантката, част от които – по темата на дисертацията.

Спазени са и процедурите по обявяването и провеждането на защитата, предвидени по Закона за развитие на академичния състав в РБ, Правилника за прилагане на този закон и Правилника за дейността, устройството и управлението на ИИИ при БАН.

Темата на дисертацията е определена като: **Развитие на помощните исторически науки в България след Втората световна война. Историографски и библиометричен анализ.**

Без никакво съмнение, темата е дисертабилна. Веднага ще отбележа, обаче, че тя е доста широка като формулировка, търпи и различна дълбочина на разглеждане, така че би могла да послужи и като тема за втори, „голям“ докторат. Поради това ще се съобразявам в преценките си с ограниченията, които са направени от Секция ПИНИ за да отговаря изложението на изискуемото за научната степен „доктор“, а не за „доктор на науките“. Съгласна съм с направените ограничения, те са били необходими.

Дисертацията се състои от предговор, увод, пет глави, заключение и библиография, с общ размер от 354 страници. Снабдена е с добре изработени графики.

Библиографията заема над 30 страници (59 стандартни), но в дадения случай няма как да бъде по-скромна. Съставляващите я заглавия (над 900) са предимно подложените на историографски и библиометричен анализ, за да се очертае и оцени развитието на помощните исторически науки в зададения период от време. Могло е, обаче, цялостно изписване на библиографските данни да се направи само веднаж, в частта „Библиография“, а под линия в текста (или вътре в текста) данните да се сведат до автор, година на издаване на съответното съчинение (ако са повече от едно съчинение на

автора) и цитирана страница/страници. Доказано е, че се спестяват труд и машинописни грешки, а изложението придобива по-стегнат вид. При публикуване на дисертацията такова преустройство на текста ѝ би могло да се направи.

Няма единно мнение, у нас и другаде, по въпроса „кои, колко и какви по предмет и методи“ са помощните исторически науки и този въпрос не е отбегнат от дисертантката, тя коментира продължаващото наличие на различни мнения. Липсва ми обаче едно споменаване на Жан Мабийон и въобще, на бащите на ПИН (заради пълнотата на картина и заради някои не толкова осведомени читатели, които биха проявили интерес към темата).

Към казаното в дисертацията по този въпрос бих добавила, че дълго време катедрата в СУ, която курира специалност „Архивистика“ (понастоящем „Архивистика и документалистика“) беше с название „Архивистика и ПИД“, което означаваше, че архивистиката е извън ПИД (това е, впрочем най-адекватното разбиране), но помощните исторически дисциплини се свеждаха до „етнография/етнология“ и, до известна степен случайно, „методика на преподаването на историята“. Сега и етнологията е със статус на самостоятелна, а ПИД бяха свалени (преди година-две) от названието на катедрата, тъй като, въпреки значението им за професионалната подготовка на бъдещите архивисти, те се преподават откъслечно и епизодично. Не се намира за тях хорариум.

Впрочем, малкото казано в дисертацията по отношение на архивистиката е неточно, излишно е било да се изразява от дисертантката и лично отношение, тъй като то не почива на нейни изследвания в тази област. Архивистиката не е случайно останала „без внимание“ (с. 4) от Международния комитет за исторически науки при ЮНЕСКО при определянето състава на помощните исторически науки; тя не е от „днес“, а е в някои страни от векове със статус на самостоятелна. Архивистиката е широка и многоплаstova научна област, родееща се освен с историята също с държавно-правните и с още други науки, поради което за нейното развитие са допринасяли (и допринасят) не само историци, а също юристи, както и специалисти от ред други научни области.

С нищо не се доказва и написаното от дисертантката (с. 227), че са се появили напоследък нови науки в тази сфера, в частност, науката „Културономия“. Има опити за създаването им от страна на проф. Евгений Сачев, който публикува освен посочената от Костадинова книга „Основни концепции на културономията“ (2012 г.), също „Културономична документология“ (2015 г.), „Културономична архивология“ (2017 г.) и други подобни заглавия, но те се посрещнаха от колегията с мълчание. Не се коментират, за да не се засегне един интересен (поради други негови съчинения) автор. Появяват се в библиографските списъци, понеже са библиографски факт, но специално тези, изредните по-горе, остават засега с един единствен свой представител.

Структурата на дисертацията е добра (изложението е по групи науки), търсена е и съпоставимост в обемите на отделните глави. Като несполучливо мога да определя само наличието на част „Увод“ и част „Предговор“. Думите увод и предговор са почти пълни синоними, колкото и да търсим между тях различия. Предисторията („Помощните исторически науки до края на Втората световна война“) е могла да се представи в една

първа глава, за която да бъде пояснено, че има уведен, въвеждащ характер. А търсенето на съпоставимост в обемите на главите води до известен формализъм. Най- подробно са представени в дисертацията изследванията по палеография и дипломатика (по обясними, и обяснени от дисертантката причини), но главата за тях е могла да бъде обща, и само вътрешно разчленена на няколко параграфа.

Съдържанието на главите съответства на техните заглавия. Изключение прави последната, пета глава, за която се предвижда разглеждане на „науки с архивноинформационни и научноинформационни функции“. Тези названия на функции са доста общи, неясни по смисъл, не се и поясняват в текста на главата. Не смяtam, че историческата география и картография отговарят на точно тези определения и формират точно такава група от помощни исторически науки.

Събран е от дисертантката и е представен в дисертацията значителен фактически материал, разкриващ развитието на основните, избрани за коментиране помощни исторически науки. Те са и класическите. Допуснати са тук и там пропуски, но те не са нито много, нито се отнасят до водещи автори или до капитални по значение научни трудове. Измерена е и анализирана не случайна извадка, а всичко стойностно и оказало влияние, всичко наистина представително, поради което и резултатите от направения библиометричен анализ на съществуващата научна продукция у нас приемам за убедителни и използваеми.

Трудност дисертантката е срещната при разграничаването помежду им и при степенуването на приносите на някои автори (като цяло), или на отделни техни публикации. Самата тя е отбелязала, че някои автори се занимават в едно и също време с две или повече от помощните исторически науки (примерно, палеография и дипломатика), цитирана е в автореферата си В. Стоянов да казва, че „разделителната линия между османската палеография и дипломатиката е доста тънка, поради което с османската дипломатика се занимават предимно специалисти в османската палеография“. Трудно е, освен това, да се определи кое съчинение има научно-изследователски характер, т.е. представлява принос в теорията и методиката в дадена научна област, и кое е с приложен характер, колкото и наукомеко да е то, и сложно за изпълнение (като например, каталог на старопечатни книги или на монети). Трудността е обективна, стои пред всички автори, занимаващи се с историография и история на науката и прави чест на Костадинова, че се е опитвала да установява и да посочва разликите в това отношение.

Малко ме смущава мълчаливото съгласие с едни и същи хронологични граници – не е дадена, поне като вариант за обсъждане, друга класификация в развитието на разглежданите науки (за всички или поотделно), освен „до и след Втората световна война“, „до и след промените от 1989-90 гг.“. Защото, когато напреднаха изследванията по история на сестринската област – архивното дело и архивистиката, се стигна до извода, че годината 1951-ва е истински разделителната между предишното им състояние и постигнатото впоследствие. Тя е по-разделяща и по-значима като последствия, отколкото са годините на радикални политически промени в историята на страната.

Науките (и отраслите на обществен живот) имат и самостойно развитие, подчиняват се и на собствени, вътрешни закони, та си струва да отчитаме и това обстоятелство.

Могло е на места да не се настоява прекалено на отрицателното въздействие на „новата идеология“, натрапена в науката от еднопартийното управление и прочие политически фактори. И да не се подчертава (както е на с. 66), че единствен Иван Дуйчев не се преустрои, а „до края на изследователската си дейност остава на дотогавашните си идейни позиции“. Не са приведени никакви факти за „преустройството“ в идейно отношение на останалите негови събрата. Тежки са били годините 1945-1948-ма и за Дуйчев, и за Иван Богданов, и за други големи български учени, останали тогава без работа и прехрана, но те са пострадали заради непредпазливо показана лоялност към „старата“ власт (и завист и злоба от страна на преките им колеги), а не защото научната им и друга продукция е била в голямо несъответствие с „новата“ идеология. Не са били опасни за новите властващи в качеството им точно на учени.

Освен това, необясними стават онези безспорни успехи, постигнати от тях, както и от десетки по-млади представители на историческата колегия, на които са посветени толкова на брой страници от самата дисертация.

Изложението на дисертантката е богато от фактологична гледна точка и не се нуждае от сериозни допълнения. Ще обърна внимание само на две издания (макар и много различни по характер), за които нямам обяснение защо не са досега в научен оборот. Едното е „Търговско ръководство“ на Константинос Мелас от 1848 г., отпечатано в превод на български в Цариград през 1858 г., а фототипно – през 2010 г. от издателството на Икономическият университет във Варна (по инициатива и с коментар от доц. Анастасия Кондукторова, филолог, преподавател по Делова кореспонденция, и от съпруга ѝ, историка проф. Вълкан Вълканов). А второто – „Първи принос в изворознанието“ на Иван Богданов. Текстът е печатан в „Училищен преглед“ през 1940 г., разпространяван е и като отделна брошура. Най-лесно достъпен е в сб. „Богданов, Иван. Архивология. С., Изд-во на НБУ, 2014“, с. 96-123, и представлява ценен принос в помощната историческа наука, която наричаме „устна история“.

Освен това смятам, че е редно да се анализират в дълбочина една далеч не обичайна изява от пролетта на 1948-ма и един документ, много показателен за равнището (и зрелостта) на историческата ни наука по него време. Касае се за изказване на Петър Миятев на съвещанието, добило известност като „Съдът над историците“ покрай сборника на В. Мутафчиева и В. Чичовска с такова заглавие (С., 1995). Публикувала съм изказването в ИДА (т. 100, 2010, с. 30-47), а стенограмата от съвещанието е в цялост достъпна в ЦДА (ф. 146 Б, оп. 5, а.е. 743, 744 и 745). Жалко е, но освен Миятев много малко от изказалите се тогава са загрижени за изворите за българската история...

Надявам се също, че дисертантката, и като цяло Секция ПНИИ, няма да изоставят подхванатата тема, тъй като това е въпрос на себепознаване, условие за по-нататъшно израстване. Анализирайки печатните източници, Костадинова се е натъкнала на ред въпроси и ги е поставила, търсила е отговори. А по-точни и по-убедителни отговори на някои от тях биха могли да се намерят ако се проучат и архивните извори по темата. Касае се за фонд 35 (Народна библиотека в София), съхраняван в БИА-НБКМ, за

великолепно запазения фонд 1137 в Централния държавен архив (също фонд на „Народна библиотека в София“, днешната НБКМ, но за периода от 1945 година насетне), за фонда на Софийския университет, намиращ се в Архива на СУ и в известна своя част – в Държавен архив-София (ф. 1790), за зле запазения, но наличен все пак в ЦДА фонд на КНИК, във фонда на БАН и редица институтски и лични фондове, достъпни в НА БАН. Да не напомням, че още има живи от работилите за развитието на помощните исторически науки през интересуващите ни 70 години, а те със сигурност имат и свои отговори за случвалото се през тези години.

Заключение

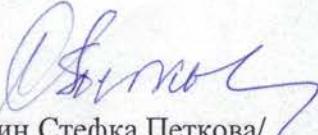
Изложението на дисертантката Десислава Костадинова е оригинално, авторско, не виждам елементи на плагиат. Използвала е и е цитирала акуратно предходните съчинения с отношение към темата. Нямам забележки от гледна точка на научната етика.

Вярно, и даже скромно, са представени от дисертантката приносите ѝ (на с. 311-312 в дисертацията, а също в автореферата). Не смяtam за необходимо тук да ги повтарям.

Съгласна съм и с нейните изводи (с. 305-310) относно развитието и днешното състояние на помощните исторически науки, напълно ги поддържам.

Възложената от Секция ПНИИ в ИИИ задача е с успех изпълнена от докторантката и призовавам членовете на научното жури да ѝ присъдят образователната и научна степен „доктор“. Аз ще гласувам за това с пълна убеденост.

София, 03.05.2019 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:
/проф. дин Стефка Петкова/